

СКЛАДАНАЗАЛЕЖНЫЯ СКАЗЫ З ДАДАНЫМІ ДЗЕЙНІКАВЫМІ ЧАСТКАМІ

Даданай дзейнікавай з'яўляецца прэдыкатыўная частка складаназалежнага сказа, якая служыць для выражэння суб'ектных адносін з галоўнай часткай.

У складаназалежных сказах з суб'ектнымі адносінамі даданая частка кампенсуе адсутны дзейнік у галоўнай частцы або раскрывае канкрэтны змест дзейніка галоўнай часткі, выражанага ўказальнымі ці азначальнымі займеннікамі: *Чуваць было, як шапаціць пад лёгкім ветрам трапяткая лістота асіны* (М. Лынькоў). *Хто не спадзяецца на сябе, той заўжды бывае слабы* (Я. Колас). *Усё, чым наша зямля багата, належыць майму дарагому народу* (П. Панчанка). Сустрэкаюцца выпадкі, калі займеннік, да якога адносіцца даданая частка, у галоўнай частцы прапушчаны: *Хто на печы сядзіць – нічога не мае* (З. Бядуля). *Што было – ужо сплыло* (Прыказка). Суб'ектныя адносіны ў такіх сказах набываюць дадатковае адценне катэгарычнасці.

Даданая дзейнікавая частка аб'ядноўваецца з галоўнай часткай складаназалежнага сказа пры дапамозе злучнікаў і злучальных слоў *хто, што, як, каб, калі, нібы, быццам* і інш.

Злучальнае слова *хто* звязвае прэдыкатыўныя часткі складаназалежнага сказа тады, калі ў даданай частцы паведамляецца пра дзеянне пэўнай асобы: *Той, хто падарожнічае па Беларусі, не можа не наведаць слаўны горад Брэст* (В. Вольскі). *Той, хто дружбы шукае, – у нас знойдзе яе* (М. Танк). *У Навадворках той, хто не меў вакол хаты якой-небудзь зелёнй, лічыўся дрэнным гаспадаром* (П. Кавалёў).

Калі ў даданай частцы гаворыцца пра дзеянне, якое ўтвараюць неадушаўлёныя прадметы, для сувязі прэдыкатыўных частак ужываецца злучальнае слова *што*: *Што аднаму з цяжкасцю даецца, тое калектывам лёгка бярэцца* (Прыказка). *Усё, аб чым нам марыцца, збываецца ў жыцці* (М. Хведаровіч). Галоўная частка можа мець і поўную форму. У такім выпадку даданая частка паясняе дзейнік галоўнай часткі, выражаны ўказальным займеннікам *тое*, і прымацоўваецца да галоўнай часткі з дапамогай злучніка *што*: *Тое, што Васілька прыходзіўся ўнукам Манамаху, магло пэўным чынам абараніць яго ад высылкі з іншымі полацкімі князямі* (М. Ермаловіч). *Тое, што дачка мела стомлены выгляд, вельмі засмучала маці* (Н. Маеўская).

Пры дапамозе злучніка *што* аб'ядноўваюцца прэдыкатыўныя часткі, калі галоўная частка мае няпоўную форму (у ёй прапушчаны дзейнік, выражаны ўказальным займеннікам *тое*) і знешне супадае з безасабовым сказам: *Бывае, што малыя справы вялікую вартасць маюць* (З. Бядуля). *Добра, што мы неразлучныя сябры* (Я. Маўр). *З узгорка было відаць, што праз луг да вёсы нехта ідзе* (М. Зарэцкі).

Галоўная частка мае няпоўную форму з адсутным дзейнікам і знешне супадае з безасабовым сказам і ў тых выпадках, калі ў даданай частцы падкрэсліваецца характар дзеяння або стану галоўнай часткі, яго неабходнасць ці пажаданасць, абумоўленасць ці прыблізнасць. Для сувязі прэдыкатыўных частак ужываюцца злучнікі *каб*, *нібы*, *быццам*, злучальныя словы *як*, *калі* і інш.: *Рэдка калі бывае, каб Сёмка сумаваў* (Ц. Гартны). *Мне здалося, быццам нехта ўвайшоў у наш двор* (В. Каваль). *У цішыні чуваць, як шэпча на дубах лісце* (І. Мележ). *Невядома, калі мы сустрэнемся зноў* (Б. Мікуліч).

Даданая дзейнікавая частка можа размяшчацца пасля галоўнай часткі: *Той толькі адчуе ўсю слодыч спаткання, хто горкасць разлукі спытаў* (А. Звонак). *Тое дорага, што нялёгка даецца* (Прыказка). *Здалёк было чуваць, як гудзяць патрывожаныя пчолы* (І. Шамякін); перад галоўнай часткай: *Што*

снілася некалі ў снах – праўдзіваю сталася явай (П. Глебка). Хто тут пабыў, той не забудзе густых гаёў асенні жар (Р. Няхай). Чаго так доўга чакалі, тое нарэшце сталася явай (Х. Шынклер); у сярэдзіне галоўнай часткі: Усё, што было ў хаце, зроблена сваімі рукамі (К. Чорны). Толькі той, хто можа ўсе сілы накіраваць на дасягненне мэты, дабіваецца поспеху (Настаўніцкая газета). Кожны, хто стаяў на пуцях, нібы адчуваў біццё сэрца другога (М. Лынькоў).